

Józef Borzyszkowski

O Aleksandrze Majkowskim i "Vistuli" oraz ich przesłaniu sprzed 110 lat

Acta Cassubiana 16, 237-241

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Józef Borzyszkowski
Gdańsk

O Aleksandrze Majkowskim i „Vistuli” oraz ich przesłaniu sprzed 110 lat*

Kim był Aleksander Majkowski (1876–1938) można się łatwo dowiedzieć, nie sięgając do jego książkowej biografii¹; wystarczy zajrzeć do słowników biograficznych, choćby *Polskiego słownika biograficznego* czy *Słownika biograficznego Pomorza Nadwiślańskiego*². Niemniej w poświęconym także jemu AD 2012 – ogłoszonym Rokiem Młodokaszubów przez Radę Naczelną Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ukazało się kilka nowych pozycji, przybliżających nam postać bohatera niniejszego tekstu, z których najważniejsza jest autorstwa Jana Karnowskiego (1876–1939), nazwanego mózgiem młodokaszubów i sumieniem regionalizmu kaszubsko-pomorskiego³. Bez wątplenia ważnym źródłem do poznania myśli i poglądów A. Majkowskiego jest też sam „Gryf”, „Pismo dla spraw kaszubskich”, wychodzące od 1908 r., którego był on głównym twórcą, prezentując na jego łamach nie tylko swoją publicystykę.

Pracując nad biografią Majkowskiego, dotarłem też do wielu innych źródeł i arcyciekawych dokumentów jego życia i twórczości. Nie wszystkie, siłą rzeczy, mogłem pełniej w biografii zaprezentować, czy wykorzystać. Wiele z nich zachowało się w Spuściźnie Aleksandra Majkowskiego, w tym zespół akt dotyczący „Vistuli”, czyli organizacji powstałej z jego inicjatywy, której pełna nazwa brzmi: „Vistula” Towarzystwo Akademickie w Monachium⁴. Nie mniej cenne dokumenty

* Niniejszy artykuł dedykuję pamięci Profesora Brunona Synaka.

¹ Zob. J. Borzyszkowski, *Aleksander Majkowski (1876–1938). Biografia historyczna*, Gdańsk-Wejherowo 2002.

² Oba biogramy, zawarte w tych dziełach, napisał Andrzej Bukowski, autor dzieła *Regionalizm kaszubski. Ruch naukowy, literacki i kulturalny. Zarys monografii historycznej*, Poznań 1950.

³ Zob. A. Bukowski, *Regionalizm...* oraz J. Karnowski, *Moja droga kaszubska*. Oprac. i wstęp J. Borzyszkowski, Gdańsk 1981.

⁴ O „Vistuli” jako pierwszy pisał A. Bukowski w *Regionalizmie...*

dotyczące „Vistuli” zebrał A. Bukowski. W jego to spuściznie znalazłem publikowany tu tekst referatu A. Majkowskiego, wygłoszonego na zebraniu „Vistuli” w 1904 roku, zatytułowanego „O potrzebie łączności między starszym a młodszym pokoleniem”⁵. Myśląc o jubileuszu 70-lecia urodzin prof. Brunona Synaka, swego czasu prezesa Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, kontynuującego działalność młodokaszubów, uznałem, iż zaprezentowanie tekstu A. Majkowskiego w poświęconym tomie w całości, może być całkiem, całkiem na miejscu. Decydując się na to brałem pod uwagę młodość ducha Profesora-Prezesa, jak i jego bardzo dobre kontakty z młodzieżą akademicką, także tą działającą w Klubie Studentkim „Pomorania”, funkcjonującym od 50 lat przy Zarządzie Głównym ZK-P⁶. Monachijską „Vistulę” możemy uznać za poprzedniczkę „Pomorani”, powstała od niej równo 60 lat wcześniej.

Kontakty Profesora B. Synaka z „Pomoranią” zaistniały dopiero wtedy, gdy został on działaczem ZK-P, co nastąpiło sporo po „Sierpniu 1980 roku”⁷. Niemniej poglądy A. Majkowskiego, tak wczoraj jak i dziś, godne są zawsze badań i przybliżenia nie tylko w środowisku kaszubsko-pomorskim.

Pisząc biografię A. Majkowskiego, studiującego kolejno w Berlinie, Gryfii i w Monachium, podrozdział dotyczący jego doświadczeń i dokonań na studiach uniwersyteckich w Mnichowie zatytułowałem: »Vistula« – »ukoronowanie« społecznej aktywności akademika A. Majkowskiego”⁸. – Okres jego studiów to czas działalności i rywalizacji wielu organizacji polskich akademików studiujących na uniwersytetach niemieckich, generalnie związanych z konkurującymi obozami politycznymi – endeckim i socjalistycznym. Pierwszy reprezentował studencki „Zet”, a drugi „Zjednoczenie”. Majkowski, choć w przeszłości związany był z „Zetem”, dystansował się zarówno od endecji, jak i od socjalistów, generalnie od wszelkich radykalnych haseł, z których wówczas najważniejsze łączyły się jednak z hasłami narodowo-politycznymi. Narażając się istniejącym strukturom, powołał do życia „Vistulę”.

W swoich wspomnieniach, nawiązując do rozłamów wśród akademików polskich, napisał: „Wskutek następującego rozłamu powstało towarzystwo »Vistula«, którego przez rok byłem prezesem i które kwitło przez szereg lat. (...)”⁹.

⁵ Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, Dział Zbiorów Specjalnych, Spuścizna Andrzeja Bukowskiego (dalej SAB), Rs II 21/3. Zob. A. Kakareko, J. Łuszczynska, *Z prac nad spuścizną Andrzeja Bukowskiego w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego (cz. 2)*, „Acta Cassubiana”, t. IV, Gdańsk-Wejherowo 2002, s. 113-135, a zwłaszcza Rs II 21/1-7 dot. Towarzystwa Akademickiego w Monachium „Vistula”, w tym ów / Rkps 8 kart – syg. Rs II 21/3.

⁶ Zob. C. Obracht-Prondzyński, *Zjednoczeni w idei. Pięćdziesiąt lat Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego 1956–2006*, Gdańsk 2006 oraz „Pomorania”, 2012, nr 4 i 6.

⁷ Zob. B. Synak, *Moja kaszubska stegna*, Pelplin 2010.

⁸ Zob. *op. cit.*, s. 169 i n.

⁹ A. Majkowski, *Wspomnienia moje*, „Teki Pomorska”, 1938, nr 5-6, s. 156.

Według sporządzonego w roku akademickim 1904/05 przez vistulanistów – założycieli dokumentu, „Vistula” powstała w kwietniu 1902 roku. Jako cele Towarzystwa wyartykułowano:

- „1. Przyjaźń i ściśle koleżeństwo.
2. Podniesienie poziomu moralnego i umysłowego swych członków.
3. Utworzenie jak najdalej idącej łączności między generacją starszą a młodzieżą.
4. Wspólne ćwiczenia gimnastyczne, wycieczki i zabawy”.

– Dalej w tymże dokumencie między innymi czytamy:

„Oprócz szczerego zajęcia się naukami fachowymi, Towarzystwo dalej wymaga od swych członków czynnego udziału w wykładach i odczytach ogólnych.

Kilkakrotnie już publicznie poruszano kwestię potrzeby łączności między młodzieżą akademicką a generacją starszą. Dlaczego kwestya ta pozostała kwestyą, nie tu miejsce dochodzenia – nadmieniam się tylko, że i pod tym względem Towarzystwo »Vistula« uczyniło stanowczy krok naprzód, tworząc w swym łonie instytucję członków honorowych, którzy podlegając wytkniętym z góry prawom i obowiązkom opiekować się bracią młodszą, tak radą jak czynem pod słowem honoru są zobowiązani. (...)»¹⁰ – O dziejach i dokonaniach „Vistuli” mówią też zachowane sprawozdania semestralne z lat 1903–1908, obejmujące zmiany w liczonym składzie osobowym Towarzystwa, jego władzach, tematykę posiedzeń itp. W jednym z nich, sporządzonym 1 grudnia 1904 r., odnotowano, iż członków czynnych było 5, zamiejscowych 8 i honorowych 2 – w tym świeżo upieczony doktor Aleksander Majkowski. Z ośmiu wykładów, wygłoszonych na posiedzeniach od kwietnia do lipca, na szczególną uwagę zasługują dwa: Aleksandra Karczyńskiego „Panslawiści i panslawizm” oraz A. Majkowskiego z 17 czerwca „O potrzebie łączności między starszym a młodszym pokoleniem akademickim”¹¹.

Następcami A. Majkowskiego na stanowisku prezesa „Vistuli” byli medycy: Władysław Gackowski, Paweł Orszulok, Antoni Miszewski i Bernard Filarski oraz muzyk Aleksander Karczyński, który 5 maja 1904 r. jako sekretarz poinformował A. Majkowskiego, iż Towarzystwo na zebraniu 29 kwietnia mianowało go „wobec ukończonych przez Niego studiów uniwersyteckich, więcej wobec położonych około Towarzystwa zasług »Członkiem honorowym«”¹². Swój prezentowany tu referat A. Majkowski wygłaszał więc już jako członek honorowy towarzystwa.

Zachowany tekst tegoż referatu to 8 kartek formatu A4, 15 odręcznie zapisanych stronnic z licznymi poprawkami¹³. Jego lektura pozwala sądzić, iż Majkow-

¹⁰ Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, Spuścizna Aleksandra Majkowskiego, (dalej MP i MK-P, SAM), sygn. R-717.

¹¹ Tamże.

¹² Zob. J. Borzyszkowski, *Aleksander Majkowski...*, s. 176, gdzie ilustracja tegoż listu.

¹³ Zob. przyp. 5. [Serdeczne dzięki za jego kopię dla mgr. Antoniego Kakareki...!]

ski na progu swego dojrzałego w pełni życia miał ustabilizowane poglądy dotyczące sytuacji społeczeństwa polskiego, nie tylko pod panowaniem pruskim. Wobec zagrożenia wynarodowieniem, nie tylko studentów, germanizacji i pogłębienia różnic mentalnościowo-kulturowych między Polakami różnych dzielnic, widział potrzebę wzmocnienia międzypokoleniowego solidaryzmu narodowego. Jednocześnie podkreślał potrzebę zróżnicowania form i środków polskiego działania, a to w zależności od specyfiki danego zaboru. Przede wszystkim wyrażał troskę o młodzież akademicką, o wsparcie finansowe dla niej podczas studiów, po ukończeniu których miała ona stać się niejako kadrami oficerską ogólnonarodowego wojska, walczącego o przetrwanie i niepodległość. Podkreślał potrzebę łączności międzypokoleniowej, a tym samym poznania i kontynuacji dorobku poprzednich pokoleń przez młodzież, podejmującą niekiedy działalność na własną rękę „z całą gorączkowością ludzi zdenerwowanych, przeczulonych, podejrzewających na każdym kroku podstęp, wbrew wszelkiej logice życiowej wierzących w swoją własną nieomyślność”¹⁴. Przywołuje słabości mediów – ówczesnej prasy, jak i błędy młodzieży w kontaktach z Towarzystwami Ludowymi, a zarazem brak autorytetów, instytucji obywatelskiej, która by rozstrzygała sprawy w sytuacjach konfliktowych. Na szczególną uwagę zasługuje jego postulat poznawania przez młodzież własnego kraju – wszystkich ziem polskich, które to poznanie rodzi miłość ojczyzny i poczucie wspólnoty¹⁵.

Jak może pamiętać, A. Majkowski postulat ten realizował w swoim życiu, zwłaszcza jako młody lekarz w Kościerzynie. Skupiał wówczas, szczególnie latem, wokół siebie młodzież, wędrując z nią po Kaszubach, otwierając przed młodszymi kolegami, przede wszystkim vistulanistami, bogactwo dziejów i przyrody oraz kultury Kaszubów-Pomorzan, jak i zadań stojących przed młodym pokoleniem. Te zadania można sprowadzić do rozwoju społeczno-gospodarczego, kulturalnego i politycznego Kaszubów, a głównie kaszubszczyzny, której zorze wskrzeszenia zabłysło na początku XX wieku we Wdzydzach, dzięki pracy Teodory i Izzydora Gulgowskich¹⁶. Działalność „Vistuli” i powołanego 6 lat później do życia Koła Kaszubologów w Seminarium Duchownym w Pelplinie, stanowiła dobrze przygotowany grunt do zaistnienia ruchu młodokaszubskiego, którego pierwszym wyrazem było powstanie miesięcznika „Gryf” i Spółki Wydawniczej „Gryf” w Kościerzynie w latach 1908 i 1909.

¹⁴ Było to dość ostre stwierdzenie, dotyczące przecież także niego samego i najbliższych kolegów...

¹⁵ Zob. i por. *Księga Pamiątkowa Kongresu Pomorskiego Gdańsk 1997 – Szczecin 1998*, s. 331-332, gdzie znajdują się „Fragmenty homilii abp. warmińskiego Edmunda Piszcza, w której powtarza się fraza: „Kochać można tylko to, co się zna”.

¹⁶ Zob. A. Majkowski, *Zorze kaszubskie*, „Zrzesz Kaszëbskô”, 1939, nr 6-7 oraz J. Karnowski, *Aleksander Majkowski...*, s. 187-194.

Stąd też niejednen z vistulanistów stał się w kolejnych latach swego życia członkiem lub sympatykiem tegoż ruchu młodokaszubskiego, którego dzieje swego czasu najpełniej udokumentował jego współtwórca Jan Karnowski. Doświadczenia A. Majkowskiego i „Vistuli” z Monachium znalazły także wyraz w jego twórczości literackiej, zarówno w prozie – powieść *Pomorzenie*, jak i w poezji. Pozostawił nam wręcz cały cykl swoich berlińsko-monachijskich wierszy, w których utrwalił te miasta, ich klimat i obecność w nich studentów Polaków-Kaszubów.

Jak wiemy, zanim A. Majkowski trafił do stolicy Bawarii – Monachium, przeżył kilka semestrów, lat studiów w prusko-niemieckiej stolicy Berlinie i w prastarej uniwersyteckiej, pomorskiej Gryfii-Greifswaldzie. Przed kilkunastu już laty obecność Majkowskiego w „Gryfii” udało się utwalić i przypomnieć jej współczesnym mieszkańcom pamiątkową tablicą przy ul. Dworcowej, gdzie mieszkał, odsłoniętą z udziałem obu Rektorów – obu UG. (Trzeba powiedzieć wprost – Uniwersytetu Gryfijskiego i Uniwersytetu Gdańskiego, którego rektorem był wówczas prof. Andrzej Ceynowa). Sądzę, iż podobna tablica, poświęcona Majkowskiemu i „Vistuli” – wszystkim vistulanistom, może zaistnieć także w Mnichowie. Jeden z urzędowych adresów „Vistuli” to: Hotel Würzburgerhof, Göthe-strasse 8! – Nie przekreślając możliwości, że doczekamy się informacji o odbyciu wyżej postulowanej uroczystości w Monachium – w Bawarii, z którą tyle dziś łączy Województwo Pomorskie i Kaszuby, przede wszystkim mam nadzieję, iż publikowany tu tekst będzie przedmiotem lektury i refleksji niejednego Kaszuby, Polaka, pamiętającego o błogosławionych skutkach solidaryzmu narodowego i „Solidarności” oraz „nieszczęsnym darze wolności” – wolności, z którą lub w której nie zawsze potrafimy z sobą i sobie poradzić... Zawarte w referacie A. Majkowskiego przesłanie w generaliach nie straciło do dziś swojej aktualności. Ale nasze dziś i przyszłość należą i zależą przede wszystkim od młodzieży – ludzi młodych wiekiem lub duchem. Tymczasem nam, podobnie jak i A. Majkowskiemu, w życiu codziennym owa solidarność, słuszne idee, zalecenia, nie zawsze dają się realizować, przestrzegać. Przekonał się o tym także śp. Profesor Jubilat, nie tylko jako prezes społeczności zrzeszonej, gdzie owe właśnie wartości – w wspólnotcie mniejszościowej, jeśli chce ona osiągnąć swoje istotne cele, są szczególnie ważne...